

BİLGİ TOPLUMU KALKINMA YA DA CAMBAZA BAKMAK...

Cengiz Göltaş
EMO Yönetim Kurulu Yazmanı
cengiz.goltas@emo.org.tr

"Dünya ya bir olacaktır ya da yok olacaktır..." Albert Einstein

Son yıllarda "Bilgi Toplumu ve Kalkınma" başlıkları altında bir çok kitap, makale vb. yayının toplumun ilgili kesimleri ile bulunduğu bir dönemi yaşıyoruz. Tabi bu kavram üzerinden tartışmanın nereden başlatılmak istendiği ve meseleye hangi anlamların yüklendiği, konuyla ilgili görüş bildirenlerin dünyaya bakışı ve odaklanmak istediği yer ile ilgili olmakta.

Yani, bu tartışmayı bir tercih olarak kalkınma sorunu ekseninde bilgi toplumu ya da bilişim çağının temel sorunları üzerine güncel ve teknik değerlendirmeleri içeren bir tarzda ele alabilirsiniz. Örneğin, e-Türkiye ya da Cumhuriyetin 100. yılına dönük Vizyon 2023 öngörülerini içeren çalışmaları, dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerle karşılaştıran ve yapılması gerekenler hakkında verili koşullar içinde çözümler üretmeye çalışan bir tarzda sürdürebilirsiniz.

Ya da başka bir deyişle, bilişim çağında bilgi ekonomisi, toplumsal erişimin sağlanması, hukuksal, kurumsal, teknolojik altyapı eksikliklerinin giderilmesine dönük egemen ideolojinin önerilerini size sunulan sınırları zorlamadan ele alabilirsiniz. Böyle bir

yaklaşım, bilginin üretimi, paylaşımı ve kalkınma üzerindeki rolü üzerine bize yeni bir model önerisi sunma olanağını baştan kapatmak anlamına gelmekte. Bizden istenen sadece, bu konularda önümüze sunulan politikalar karşısında açığa çıkan çelişkileri küçük uyarılarla gidermeye çalışan, düzenlemelerin temel felsefesini sorgulamayan bir insan ya da onların bir araya geldiği uyumlu kurumlar modeli olmak.

Bunların yanı sıra tartışmayı başka bir tercihle yürütmek de mümkün. Söz konusu kavramın, yani bilgi temelli kalkınma modellerinin 21. Yüzyıla egemen olan kapitalist küreselleşmenin yarattığı yeni sömürgecilik ideolojisinin bir parçası olarak nasıl kullanıldığı üzerine de yoğunlaşabilirsiniz.

Elbette böyle bir tercihte de temel sorun alanı olarak görünecek şey, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip etmek ya da bilgi üretiminin bir parçası olmanın ötesinde, bilginin paylaşılması ve kullanılmasında var olan adaletsizliğin yaratılan "kalkınma" veya "sürdürülebilir kalkınma" söylemleri adı altında nasıl bir bilgi kirliliğine yol açtığına açığa çıkarılması olacaktır.

Bugün bizlere söylenen, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yarattığı küresel bir dünyada alternatifi olmayan yeni bir

yaşam modelinin kurallarına göre yaşamamızdır. Artık yeni görevimiz, "bilgi toplumunun" gereklerini yerine getirmek üzere koşullanmış, Orwell'in 1984 romanındaki Okyanusya ülkesinin tek tipleştirilmiş insanları gibi davranmak. 1984'de, egemenliğin simgesi olarak büyük biraderin ekranlardan yansıyan görüntüsü ve direktiflerinin yerini şimdilerde ulusal ve uluslararası medya tekellerinin ideolojik bombardımanı almış durumda.

Artık yeni dünya düzeninde, enerji, otomasyon, bilgisayarlaşma ve iletişimde sağlanan gelişme ile dünyanın küresel bir köye dönüştüğü, kalkınma ve demokrasinin, ulus devletlerin öznel sorunları olmaktan çıktığı söyleniyor. Bunun böyle olmadığı ise, yaşadığımız yüzyılda enerji kaynaklarına sahip olma konusunda sürdürülen emperyalist işgal ve savaşlardan, sömürü yoksulluk ve işsizliğin yarattığı gelir dağılımındaki adaletsizlikten, silahlanma yarışıyla süre gelen sınıfsal, ulusal ve kültürel baskılardan, sosyal hakları giderek budanan ve toplumsal yaşamın dışına itilen geniş kitlelerden ve bu yazının konusu olarak da,

bilgiyi denetimleri altında tutanların, bilgiye erişim konusunda yarattıkları toplumsal ve ekonomik eşitsizliğin sonuçlarından görüldüğü.

Her şeye rağmen bu baş döndürücü iletişim çağında toplumun gerçek bilgiden uzak tutulmasını, sadece küresel kapitalizmin kendi imkanlarını en iyi biçimde kullanıyor olması olarak açıklamak da bugün için yeterli bir yanıt oluşturmuyor.

Bugün gelinen süreci açıklamak için 2. Dünya Savaşı'nın ardından geçen 60 yılda kalkınma adına yapılanları, sonuçları ile birlikte tüm insanlığa en yalın biçimde anımsatmak ve bu sis perdesinin arkasındaki uluslararası şirketlerin yeni karlar ve pazarlar dünyası ile hesaplaşmak gerekiyor.

Ancak böyle bir hesaplaşma üzerinden, tüm dünyada istikrarlı ekonomik büyüme ve sosyal refahın sağlanması ya da 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yeniden inşasına gerekçe olarak kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın "kalkınma" adına yaptığı anlaşmalar ile yoksul ve gelişmekte olan ülkelerin 1970'lerin başında 150 milyar dolar olan borçlarının 2000'li yıllarda katlanarak 1.5 trilyon doları aşmasına neden olduğunu

ancak yoksul ülkelerde yaşam standardının değişmediğini görebiliriz.

Yine, liberalizmin saltanatı adına insanlığın sorunlarına çözüm arayışımı gibi sunulan, yüzlerce uluslararası toplantı (Yeryüzü Zirvesi/ 1992 Rio de Janeiro, BM Toplumsal Kalkınma Zirvesi 1995/Kopenhag, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi 2002/Johannesburg, G8 Ülkeleri Yoksullukla Mücadele Zirveleri v.b.) düzenlenmiş olsa da, az gelişmiş ve yoksul ülkelerin öncelikleri ile (yoksulluk, açlık, nüfus artışı, dengesiz toprak dağılımı, doğal kaynakların tükenmesi) sanayileşmesini tamamlamış kalkınma sonrası sorunlarla karşı karşıya kalan ülkelerin önceliklerinin (endüstriyel kirlenme, katı atıklardaki artış, çevre sorunları, sınırsız tüketim) birbirleriyle ne denli çeliştiğinin ve sonuçta küresel sermayenin sürdürülebilir bir çözümsüzlükten ne denli çıkar sağladığının bu bilgi çağında somut örnekleriyle ezilenlerin dünyasında algılanması gerekiyor.

Bugüne kadar dünya sorunları üzerine yapılan her zirvede yapılan tespitler ile mevcut uygulamalar ve sonuçları değerlendirildiğinde, ne denli iki yüzlü bir aldatmacanın içinde bulunduğumuzu görmek zor olmuyor.

Bir yandan yoksulluğun yok edilmesinin insanlığın etik, sosyal ve siyasal bir problemi olduğundan söz edilerek, gelişmiş ülkelere resmi kalkınma yardımlarının aktarılmasının gereği üzerinde durulurken, diğer yandan esas niyetin yapısal reformlar ile küresel piyasa sisteminin önünün açılması olduğu, yapılan her zirvenin ardından yoksul ülkelerin borçlarının giderek arttığı yaşadığımız ironik döngüden anlaşıyor.

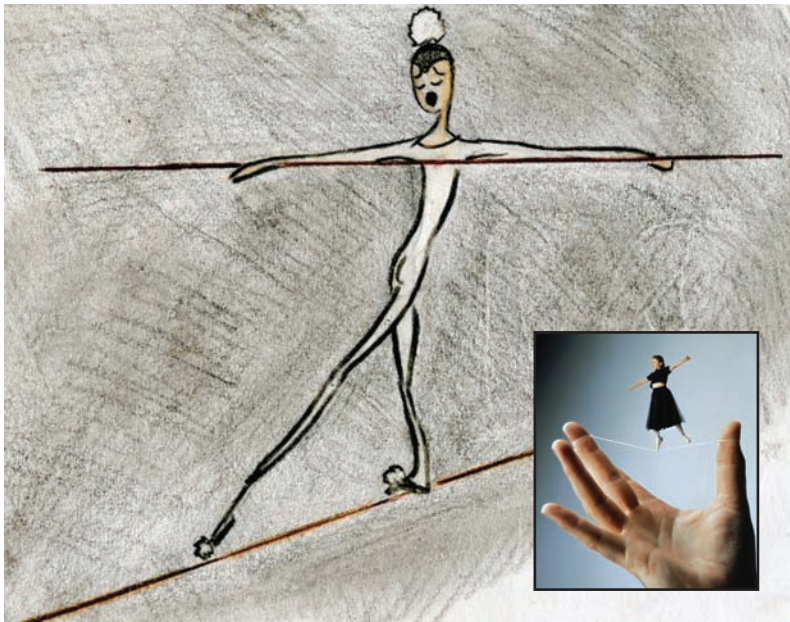
Kalkınma adına öne çıkarılanlara bakıldığında her seferinde gelişmekte olan yoksul ülkelerin temel meselesinin kamu mülkiyetindeki etkinlik olduğu, devletin piyasaya müdahalesinin ve ulusal endüstrilerin korunmasının ekonomiyi daralttığı, yabancı üretim ve sermaye yatırımlarının önü açılarak rekabetin yaratılmasının gelişme için şart olduğu dikte ettirilmekte.

Yani dert başka, kalkınma veya yoksulluğu yenmek adına sunulan şeyin, serbest ekonomi, açık piyasa ve küreselleşme ile uluslararası sermayenin yatırım alanlarını geliştirmek üzere az gelişmiş ve yoksul ülkelerin alt yapı ve sosyal hizmet sektörlerinin paylaşımına açılması olduğu görüldüğü.

Tabi "kalkınmak" için yapılacak olanların alt başlıkta daha somut tarif edilmelerine de ihtiyaç duyuyorlar. Borçların silinmesi ya da daha uzun vadeye yayılması için başka bir yol da bulunmadığına, bizleri ikna etmeleri gerek idi.

Her şeyden önce şirketlerin karlarının önce güvencede olması ve daha da artırılması için emek yaşamının kuralılaştırılması gerekiyor. Elbette şirketleri yatırım yapmaya teşvik edecek sermaye vergilerinin azaltılmasına yönelik tedbirler de alınması lazım. Yine şirketlerin sosyal güvenlik sistemine istihdam ettikleri işçiler için ödedikleri katkıların azaltılması da ayrı bir tedbir.

Sonuçta; bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızla arttığı, iletişim teknolojilerindeki gelişmenin sermayenin yeniden üretimi ve pazar için sınırsız olanaklar sağladığı bir çağda kapi-

talizmin “küresel kalkınma modeli” ironik bir şekilde inanılmaz toplumsal problemler yaratmıştır.

Planlı Yıllar

Kalkınma veya sürdürülebilir kalkınma adı altında kapitalizmin ihtiyaçları doğrultusunda dünya yeniden şekillendirilirken Türkiye'nin bu süreçten ayrı olması da elbette mümkün olmamıştır.

Yakın tarihimiz açısından Türkiye'nin kalkınma sürecindeki tüm kırılma noktalarını 5 yıllık planlı kalkınma dönemleri içinde izlemek mümkün. Cumhuriyetin kuruluşundan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1963-1967) yapıldığı döneme kadar geçen sürede her ne kadar liberal ekonomi politikaları ile kalkınma yönünde görüşler ağırlık kazanmış ise de, 1929 Dünya ekonomik bunalımı ile iç ve dış koşullar nedeniyle (özel girişim ve sermaye birikiminin yetersizliği, nitelikli iş gücü ve altyapı eksikliği) devletin öncülüğünde bir kalkınma anlayışı hayata geçirilmiştir. Bu dönemler çimento, kömür, şeker, cam, seramik, dokuma ve demiryolları gibi bazı temel alanlarda yatırımlar yapılarak en önemli büyüme oranlarının gerçekleştiği yıllar olarak da anımsanacaktır.

Birinci ve İkinci Kalkınma Planları'nın (1963-1972) yapıldığı dönemlerde ise kamu eliyle ithal ikameci bir sanayileşme stratejisi anlayışıyla yeni KİT'lerin kurulduğu görülmektedir. PETKİM, TÜPRAŞ, İskenderun Demir Çelik, Seydişehir Alüminyum Tesisleri ile gübre, çimento ve şeker fabrikaları bu dönemlerin yatırımları olmuştur.

Plansız Dönem

Üçüncü Dördüncü ve Beşinci Kalkınma Planlarını (1973-1989) kapsayan dönemlere bakıldığında ise, 1974 ve 1979 petrol krizlerinin etkisiyle sürekli yön değiştiren politikalar, sık sık değişen iktidarlar ve ardından 24 Ocak kararları ile ülkemizin kapitalist dünya ile bütünleşme engellerinin tamamen ortadan kaldırıldığı ve bu

amaçla 12 Eylül darbesi ile toplumun demokratik taleplerinin acımasızca biçildiği bir süreçte planların takibinin yapılmayıp, fiilen askıya alınmasına şahit oluyoruz.

Altı, Yedi ve Sekizinci Kalkınma Planları'nın (1990-2005) yapıldığı günümüze kadar gelen süreçte ise, kamu yatırımlarının giderek azaldığı, özelleştirmelerin başladığı ve hızla devam ettiği, Gümrük Birliği'nin hedefleri doğrultusunda tüm sektörlerde korumacılığın asgariye indirildiği, tüm altyapı sektörlerinin DB ve IMF'nin istekleri doğrultusunda piyasanın kontrolüne terk edildiği ve kuralsızlaştırmanın ekonominin temel politikası haline geldiğini görüyoruz.

Bütün bu kalkınma planlarının yapıldığı dönemlere bakıldığında, özellikle 1980'li yıllardan itibaren başlayan ve 1990'larda hız kazanan yapısal değişimin sonucu olarak son 25 yılda hazırlanan planlar kağıt üzerinde tavsiye kararlarına dönüşmüş ve sürecin doğal bir sonucu olarak uygulanmamıştır.

Bütün bu uygulamaların sonuçlarını Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) geçtiğimiz günlerde 2007 yılı için yayımladığı ülkelerin ortalama ömür, eğitim ve gelir alanlarındaki seviyelerini ölçen insani gelişme endeksinde görmek mümkün oluyor. Rapora göre Türkiye 177 ülke ve alan içinde 84. sırada bulunuyor.

“Cambaza Bak Cambaza”

Tüm bu yaşananların ışığında ekonomik ve siyasal bir altüst oluşun yarattığı toplumsal sorunlar yumağı ile 21. Yüzyıl'a giren ülkemizin, bilgi temelli kalkınma başlığı altında gereksinimlerine nasıl yanıt üreteceği başlı başına bir soru işaretidir.

Başta da ifade edildiği gibi, günümüzde bilişim çağında bilgi ekonomisinin ve toplumsal erişimin sağlanması, hukuksal, kurumsal, teknolojik alt yapı eksikliklerinin giderilmesine dönük çabaların hangi kalkınma modeliyle sağlanacağı temel tartışma noktasıdır.

21.Yüzyıl'da bilgi iletişim teknolojilerindeki olanaklara erişim konusunda fırsatlar, kaynaklar ve erişim dağılımında gittikçe artan bir eşitsizlik bulunmaktadır. Gelişmiş ve yoksul ülkeler arasında bilgi teknolojileri alanında derin bir uçurum bulunmakta ve bilgi yoksulluğu olarak adlandırılan yeni bir yoksulluğun çıktığı görülmektedir.

Kalkınma kavramının ana eksenine oturan bilim ve teknoloji hiçbir zaman siyaset ve ideoloji dışı olmamıştır. Bilişim çağının öncelikleri kendi başına bağımsız bir gerçekliğe ve gelişme çizgisine de sahip değildir. Bilim ve teknolojinin toplumsal yapı ve ilişkilerle iç içe olması ve toplum yararına kullanılması insanlığın gelişmesi için zorunludur.

Bilgi edinmede toplumsal ve ekonomik eşitliğin sağlanması, bilginin bugün tekellerin malı haline getirilmesine, bilginin metalaştırılmasına ve yeni patent yasalarıyla endüstriyel üretimin denetimi altına alınmasına karşı çıkmakla yaratılabilir.

Son olarak bilgi toplumu ve kalkınma ilişkisinin sağlanmasında günümüzde bizlere dikte ettirilen dünya dengeleri kavramından kimin ne anladığı, sorunun en can alıcı noktasıdır. 21. Yüzyıl'da bilgi temelli kalkınma söylemi ile eşitsizliği koruyan ve geliştirenlerin refahın toplumsallaşmasına imkan tanımayacakları çok açık. Bugün yeni bir “cambaza bak cambaza” taktiği ile karşı karşıyayız. Bu kez “bilgi toplumu ve kalkınma” söylemi ile teknolojik gelişim “cambazına” baka kalmamız isteniyor. Yoksullaştırılan toplumsal kesimler “cambaza” baktıkça, kelimenin tam anlamı ile cepleri boşaltılıyor, varolan sınırlı sosyal hakları budanıyor, bilgiye ulaşım kanalları kısıtlanıyor. Yaşamın egemen azınlık için büyük nimetler sunduğu bu çağda, kendi dışında kalmış olanlara en ilkel barbarlık projeleriyle yaklaşanların yarattığı yeni dünya düzenini reddedecek yepyeni bir uygarlık, yine yoksulların kuracağı dünyanın gerçek dengesinde filizlenecektir. ▶